

J. R. van Zwet, *President in Indië en Nederland. Mr. N. P. van den Berg als centraal bankier* (Dissertatie Leiden 2004; [S. l.: s. n.], 2004, 367 blz., ISBN 90 9017881 3).

Norbert van den Berg's fraaie carrière mag wel exemplarisch heten voor de tweede helft van de negentiende eeuw. Ongelukkig in de Rotterdamse graanhandel van zijn vader, solliciteerde hij bij de Nederlandsche Handel-Maatschappij en kwam na het vergelijkend examen in 1855 terecht op de factorij te Batavia. Dankzij zijn bekwaamheid zat hij daar al vlot aan het plafond van zijn mogelijkheden, zodat hij in 1863 het aanbod om directeur te worden van de nieuwe Nederlandsch-Indische Handelsbank graag aannam. Met vaste hand bouwde Van den Berg de bank in tien jaar op tot een vooraanstaand bedrijf. Daarnaast publiceerde hij met een zekere regelmaat artikelen en brochures op financieel-economisch terrein, die hem onder meer in contact brachten met N. G. Pierson, een vooruitstrevend liberaal econoom die in Nederland een vergelijkbare carrière maakte.

In 1873 aanvaardde hij een benoeming tot president van de Javasche Bank. Onder zijn leiding groeide dit instituut daadwerkelijk uit tot de circulatiebank van Nederlands-Indië, terwijl Van den Berg zich ontwikkelde tot een markant pleitbezorger van de Indische economische belangen. Al in 1886 probeerde Pierson hem over te halen terug naar Nederland te komen voor een directeurspost bij de Nederlandsche Bank, maar Van den Berg wilde eerst de naweeën van de beruchte suikercrisis (1884) uitzitten voordat hij het roer overgaf. Drie jaar later nam hij het tweede verzoek aan en repatrieerde. Op de boot hielp hij A. J. Zijlker met het op poten zetten van zijn Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, de voorloper van de Koninklijke/Shell, door het prospectus te redigeren en commissarissen uit zijn netwerk te plukken. Wat dat betreft kan Van den Berg bepaald gelden als een *empire builder* in de zin van vormgever aan het koloniale economische bestel, zoals Van Zwet de term gebruikt.

In 1891 volgde Van den Berg Pierson op als president van de Nederlandsche Bank, toen deze minister van financiën werd. Met zestig jaar had hij toen bepaald geen ongewone leeftijd voor die functie, maar de fut was er goeddeels uit. Terwijl de economie zich stormachtig ontwikkelde, bleef de Nederlandsche Bank onder Van den Berg stilstaan en liet de zaken op zijn beloop, zodat zijn opvolger G. Vissering bij zijn aantreden als president in 1912 het bedrijf omschreef als 'een erge oude mannenbank.' Toch verdiende Van den Berg zeker wel een biografie, zij het vooral door zijn belangrijke werk in Indië. De biograaf kon bovendien putten uit een tamelijk omvangrijke schriftelijke nalatenschap, die hij nog aanvulde met onderzoek in een indrukwekkende hoeveelheid archieven.

Helaas stelt het resultaat teleur. Allereerst omdat Van Zwet zijn meesterschap niet in beperking zocht en zijn boek volpropte met uitweidingen, te lange citaten van prietpraat en gedetailleerde beschrijvingen van bijzaken. Dat klemt te meer waar de hoofdzaken er bekaaid vanaf komen. Zo ontbreekt een behoorlijke probleemstelling, heden ten dage voor een proefschrift toch een normale eis. Van Zwet rechtvaardigt zijn boek slechts met verwijzing naar aanmaningen van Vissering en A. M. de Jong, dat Van den Berg een biografie verdient. Vervolgens zou de lezer gezien de titel mogen verwachten, dat Van Zwet aansluiting had gezocht bij de wetenschappelijke discussie op het bewuste terrein om tot een oordeelkundige analyse van Van den Berg's levenswerk te komen. Hij heeft echter gemeend van die omhaal af te moeten zien en blijktens de literatuurlijst inspiratie bij Shakespeare en Offenbach te zoeken, maar niet in theoretische verhandelingen over het functioneren van centrale banken. Dat heeft een verfrissend effect. Van Zwets beschrijvingen munten uit door de omstandige behandeling van de *minutiae* van het centrale bankbedrijf: kantoor, personeel, fraudegevalletjes, het sorteren en vernietigen van bankbiljetten, octrooiverlengingen, zaken die in meer geleerde werken meestal onderbelicht

blijven. De lezer wordt niet nodeloos vermoed met gecompliceerde onderwerpen als rentebeleid, discontovooraarden, *lender of last resort* operaties, of de zogeheten kleine middelen der bankpolitiek waarin bijvoorbeeld de Nederlandsche Bank uitmuntte. Dankzij die conceptuele argeloosheid kan Van Zwet monter concluderen, dat Van den Berg een modern president was, terwijl een meer diepgaande aanpak wel eens tot andere conclusies zou hebben kunnen leiden. Kortom, Van Zwet laat de wens van Vissering en De Jong wezenlijk onvervuld door Van den Berg slechts half recht te doen.

Joost Jonker

E. Berkers, e. a., *Geodesie. De aarde verdeeld en verbeeld, berekend en getekend* (Zutphen: Walburg pers, [Eindhoven]: Stichting historie der techniek, 2004, 204 blz., €39,50, ISBN 90 5730 295 0).

Teneinde het op kerktorens gebaseerde karteringsnet alsmede het Amsterdams Peil te moderniseren, werd in 1879 de Rijkscommissie voor graadmeting en waterpassing opgericht. Haar honderdjarig jubileum leverde reeds een gedenkboek op; ditmaal (125-jarig bestaan) was de doelstelling een algemene oriëntering, met name voor jongeren (8-9), op de eigentijdse, brede maatschappelijke rol van de geodesie ('de verdeling van de aarde'), een toeleverende wetenschap die volgens de auteurs vaak slecht zichtbaar blijft, en daarmee ondergewaardeerd. Het eindresultaat is een verzorgd, kleurrijk boek, met heldere layout, fraaie illustraties, (beperkt) notenapparaat, bibliografie, en register.

De zeven hoofdstukken (waarvan vijf geheel voor rekening van hoofdauteur Berkers) behandelen, naast historische inleiding en conclusie, respectievelijk de geodetische blik op onze planeet (zwaartekrachtmeting en *remote sensing* met satellieten); landmeting (van driehoeksnetten in Nederland en koloniën, via nauwkeurigheidswaterpassingen voor het Normaal Amsterdams Peil, tot de Grootchalige BasisKaart Nederland van 1:1000); het meten, rekenen en tekenen van het kadaster (de juridisch-topografische infrastructuur); plaatsbepaling en navigatie (van het lengtegraadprobleem op volle zee tot verkeerstematica); en technologie (geodetische maatvoering, lokatie, oriëntatie, en instrumentatie bij grote bouwprojecten). De rode draad in deze diversiteit is de (driedimensionale) plaatscomponent in de relatie tussen mens en grond.

Het is een zware opgave een zo veelzijdig toegepaste discipline coherent aanschouwelijk te maken; de alfabetsoep van begrippen en instanties is dik (NAP, GPS, ITC, GBKN, AGRS, EVRS, GIS, enzovoort), en het vakimago conservatief (kadaster) en technisch (Delftse School: 'precisie en betrouwbaarheid'). Desalniettemin kan deze poging als tamelijk geslaagd beschouwd worden, niet in het minst vanwege de 29 (!) kaderteksten door gastauteurs, die deelaspecten nader in de verf zetten (onder andere ellipsoïde versus geoïde, plaat-tektoniek, *global positioning system*, geografische informatie systemen, kaartprojecties, luchtfotogrammetrie). Alhoewel niet als zodanig geadverteerd, besteedt de tekst veel aandacht aan de historische achtergrond (met name vanaf de negentiende eeuw) en een aantal Nederlandse prominenten in waterstaat en kartering treedt kort voor het voetlicht (onder anderen Blanken Jzn., Bolstra, Cruquius, Dou, Krayenhoff, Lely, Lulofs, Mercator en Van Swinden). De moderne relevantie is evenzeer met recht benadrukt, niet alleen als praktische basis voor kartografen, planologen, juristen, ambtenaren, en civiel-ingenieurs, maar ook voor fundamenteel aardwetenschappelijk onderzoek en de strijd tegen de waterwolf.